

Simon Reniger'in Nemçe Daimî Elçi Raporlarına Göre 17. Yüzyıl Ortalarında Valide Sultanlar Mücadelesi

Sándor Papp

Szeged Üniversitesi

Haliç Körfezi boyunca Avrupa ve Asya büyükelçiliklerinin varlığı, uzun zamandır uluslararası tarihçilikte önemli bir araştırma alanı olmuştur. Osmanlı diplomasi tarihi üzerine araştırmalar, erken modern dönemde uluslararası ilişkilerin en önemli merkezlerinden biri olarak İstanbul'da öncelikle İtalyanca (özellikle Venedik, Ragusa (Dubrovnik), Fransızca, İngilizce kaynaklarına dayalı olarak başladı. Osmanlı İmparatorluğu'nun hemen batı sınırındaki ülkelerle diplomatik ilişkilere çok daha az ilgi gösterilmesi talihsiz bir durumdur. Orta Avrupa'da, yerel, ulusal tarihçiler arasında bu konuda yapılan yüzyıllarca süren araştırmalar sonucunu verdi ancak onların da faaliyetlerinin uluslararası kontekste keşfedilmesi ve örneğin Almanca, Macarca kaynaklara müracaat edilmesi biraz geç yaşandı. Habsburg-Osmanlı ilişkilerinin üç ciltlik bir el yazması eseri ünlü ve o zamanın henüz genç oryantalistlerinden Joseph von Hammer-Purgstall tarafından yapılmışsa da, Viyana Arşivlerinde yayımlanmamıştır.¹ Bu

.....

1 Joseph Hammer, *Geschichte der diplomatischen Verhältnissen Österreichs mit der*

sunum için Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezinde yıllarını geçiren Habsburg'un daimi elçilerinden Simon Reniger von Reninger'in (1649-1666) raporlarından² yola çıkıp, dönemin en meşhur vukuatlarından biri olan valide sultanlar arasındaki mücadeleyi bir örnek olarak seçtim. Sorum şudur: Bu konuda daha önce kullanılmamış kaynaklar Mahpeyker Kösem ve genç padişah IV. Mehmed'in annesi Hatice Turhan arasındaki çekişmeye yeni bir ışık tutabilir mi?

Simon Reniger'in İstanbul'daki ikameti Osmanlı İmparatorluğu'nun en kritik dönemlerinden birine denk geliyor. Egemenliğin üst kademesinde yer alan valide sultanların (padişahı doğuran annelerin) hakikaten ataerkil bir toplumda bu kadar siyasi etkiye sahip olabilmeleri bizler için neredeyse inanılmaz görünüyor. Mahpeyker Kösem Sultan'ın hayatının son dönemi ve suikastı, sadece imparatorluğun önde gelen çevrelerinin işleyiş mekanizmasına değil, aynı zamanda konuyla ilgili kaynakların birbirleriyle nasıl ilişkilendiğine de ışık tutmuştur.³ Modern literatüre⁴ ek olarak üç Osmanlı kroniğini kullandım. Bunlardan ilki, atandığı pozisyonun neticesi olarak ayrıntılı bir malumata sahip olan Abdurrahman'ın kaleme aldığı yazıdır.⁵ İkinci-

.....

hohen Pforte von Beginn bis zum Ende des XVIII. Jahrhundert, (Elyazma, Vienna, 1820), Österreichisches Staatsarchiv (ÖStA), Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHStA), Staatenabteilungen, Türkei V. Karton 28, 29, 30.

- 2 Österreichisches Staatsarchiv (ÖStA), Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHStA) Türkei 1. Kartons: 212-232, (1649-1660).; Sándor Papp – Zsuzsanna Cziráki – Hajnalka Tóth – János Szabados, *Everyday Life and Imperial Politics in the Köprülü Era. Reports of the Resident Envoy, Simon Reniger from Constantinople to the Vienna Court (1649-1660)*, Szeged, Manuscript, 2018) 1443 sayfa.
- 3 Çağatay M. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1980), s. 48-50.
- 4 Ali Akyıldız, *Haremin Padişahı Valide Sultan*, (İstanbul: Timaş Yayıncılık, 2017) s. 380-382.; Erhan Afyoncu, *Muhteşem Valide Kösem Sultan*. (İstanbul: Yeditepe Yayınevi 2016).; Özlem Kumrular, *Kösem Sultan. İktidar, Hırs, Entrika*, (İstanbul: Doğan Kitap, 2015).; Lucienne Thys-Şenocak, *Ottoman Women Builders. The Architectural Patronage of Hadice Turhan Sultan*, (Ashgate, Aldershot, 2006).; Lucienne Thys-Şenocak, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Kadın Baniler. Hadice Turhan Sultan*, Çeviri: Ayla Ortaç, (İstanbul: Kitap Yayınevi, İstanbul, 2009).
- 5 Dr. Fahri Ç. Derin nşr., *Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'-nâme. Tablil ve metin tenkidi*, (İstanbul: Çamlıca Basım Yayın, 2008).; 1669 senesinde kendisine vezirlik verildiğine ve divan mensubu olarak nişancı rütbesine sahip olduğuna

ci eser, Hacı Halife olarak da bilinen, olayların yaşandığı dönemde ağırlıklı olarak bilimsel çalışmalarla uğraşan Kâtib Çelebi'dir.⁶ Üçüncü Osmanlı kroniği ise Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk resmi saray tarihçisi, vakanüvisi olan Naima Mustafa tarafından hazırlanmış olan ve 17. yüzyılı da ayrıntılarıyla aktaran 18. yüzyılın başlarından itibaren en çok kullanılan eseridir.⁷ Reniger'in raporlarının yanı sıra Osmanlı İmparatorluğu'nu ayrıntılı bir şekilde anlatan erken dönem İngilizce eserlerinin ilklerden biri olan eski İzmir konsolosu Paul Ricaut'un o zamanlar içerisinde yazılan kitabını da kullanıyorum.⁸ Bu eserin, *Present State of the Ottoman Empire*'in birinci cildinin ilk bölümü olan Mahpeyker Kösem'in düşüşünü ve ölümünü ayrıntılı olarak ele almıştır. Bu eser birçok durumda Osmanlı kroniklerine çok benzemekle birlikte bazı açılardan Simon Reniger'in raporlarının muhteiyatıyla da denk düşmekte.

Valideler saltanatının arkasında zayıf devlet idaresi vardı. Sultan İbrahim (1640-1648) bir isyanın kurbanı oldu ve yerine en büyük oğlu IV. Mehmed (1648-1687) (7 Ağustos 1648) tahta oturdu. Reniger'in raporları padişahın öldürülmesinin iktidar çevresinde uzun süre yaşayanların ruhlarında iz bıraktığını gösteriyor. Faillerin ve çevrelerinin, devlet idaresindeki makamları ne olursa olsun sorumluluktan kaçamayacakları bu raporlarda bir kaç kere tekrarlanmıştır.

Küçük Padişah, elbette, imparatorluğu yönetemezdi. Bu da IV. Mehmed döneminde çok kutuplu bir gölge gücün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Âsîâne hizipleri, iki güçlü şahsiyetin, eski güç grubunun başında olan Mahpeyker Kösem ile yeni padişahın annesi Hatice Turhan'ın arkasındaki kesim arasında kutuplaşmıştı. Bu durum

.....

göre, olayların yaşandığı sırada muhtemelen sarayda olduğu anlamına gelir. Tarihi ve hayatı için bkz. Franz Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*. (Leipzig: Otto Harrassowitz, 1927) s. 227-228.; Derin, *Abdurrahman Abdi Paşa*. s. 38-42.

6 Kâtib Çelebi, *Fezleke-i Kâtip Çelebi*. II. (İstanbul: Ceride-i Havadis Matbaası, 1287) s. 375-378.

7 Mustafa Na'imâ Efendi: *Târih-i Na'imâ*, (*Razvatül-hüseyn fî hulâsati abbâri'l-hâfıkayn*. nşr. Mehmet İpşirli, III. (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2007) s. 1321-1349. TTKY III Dizi Sayı 33^a

8 Paul Ricaut, *The Present State of the Ottoman Empire*, (London, 1686) s. 32-42.

çocuk padişah için tehlike oluştuyordu, çünkü çevresi kendisini her zaman küçük kardeşiyle kıyaslayıp, karakterini ve maneviyatına ilişkin özelliklerini sürekli mercek altında tutan insanlarla doluydu. Reniger raporlarına göre Mahpeyker Kösem sadece kendi rakibi olan Turhan Hatice'yi değil, çocuk padişahı, IV. Mehmed'i de tahtan da indirip, yerine Sâliha Dilâşûb Sultan'dan olan kardeşi Süleyman'ı oturtmak teklifinde bulunmuştur. Saray askerî birlikleri hususen de yeniçerilerin isyanının bir neticesi olarak padişah tahtına başka bir şehzadenin oturtulma ihtimali oldukça fazlaydı.⁹ Saray ayaklanmaları aynı zamanda iktidarda olan vezirler için de tehlikeliydi. da "Warüber dann de novo ohnfehlbarlich neue rumores entstanden weren, also daß der sultan und alle vornembe agalarn ein mittel treffen und ainn anderen vesir erwöhlen muessen. [Bunun hakkında yeniden kuşkusuz yeni bir ayaklama ortaya çıkacak, ve o zaman Padişah ve bütün mümtaz ağalar bir imkan bulup başka bir vezir [=Sadrazamı] seçmeliler.]"¹⁰ Padişah ve valideler hakkındaki bu söylentiler muhtemelen o kadar yaygındı ki, o zamanlar yaklaşık bir milyon nüfusu olan başkentin neredeyse sokaklarına yayılmıştı. Bazen Reniger'in kendisi bile bu haberlerin

.....

9 "Hiemit beliebe EKM allergenedigist zu vernemben, daß baide valide im serraglio sich nicht vergleichen khönen, theils der eunuchi und bostangi halten es mit der alten, theilß mit der jungen. Haben sich alberaith undtereinander geschlagen. Wan man dise zwei weiber nicht separiert, werden noch grosse disordini entspringen. Die alte tracht die junge auß dem weeg zu raumen, und die junge die alte. Die junge, zwar alß deß sultans leibliche muetter, hat gleichsamb vorgezogen. Dahero sich dan die allte mit dem gross vezier verstehet, avisirt ihn alsobaldt, wann man wider ihm waß gefahrlichs in serraglio consultiert, warnach er sich zu dierigirn waiß und herentgegen man[196v]teniert der groß vesier die alte valide, sonstn hett man sie schon auß dem serraglio gethan. Der vesier hat sich zwar dise tag mit der iungen reconciliert, eß hat aber kheinen bestandt, nicht allein sie, sondern der sultan selbst und die vornembsten eunuchi sein an iezo wider den groß vezier.

Man redt starckh von einer mutation. Wanns nach deß vesiers und der alten valide mainung wehre gangen, hette man nicht allein die junge valide, sondern den sultan selbst entsetzen sollen, ... ". Simon Reniger III. Ferdinand'a, İstanbul, 30. 04. 1650. ÖStA, HHStA Wien, Staatenabteilungen, Türkei I, Kt. 122, Konv. 1, fol. 196r– 198v.

10 ÖStA, HHStA Wien, Staatenabteilungen, Türkei I, Kt. 122, Konv. 2 fol. 91r–v, 96r.; ÖStA, HHStA Wien, Staatenabteilungen, Türkei I, Kt. 122, Konv. 2 fol. 92r–v, 95r–v. Simon Reniger III. Ferdinand'a, İstanbul, 7.8.1650.

sağlam bir temeli olup olmadığından emin değildi. Örneğin, padişah ve kardeşinin yanı sıra tahtın diğer “potansiyel” varislerinin de gizlice yaşadığına dair haberler vardı. Oldukça romantik bir açıklamaya göre, bunlardan birisini, yani padişah hanedanından olan Mustafa isimli bir şahsı Mahpeyker Kösem ölümden kurtarmıştı. Kadın kıyafetleriyle Mısır’a kaçan bu kişi, oradan gizlice İstanbul’a götürülmüş ve kimliğinin ortaya çıkmaması için bahçelerden birinde kılık ve kimlik değiştirilerek, inkognitoda tutulmuştu. Burada basit bir bahçıvan olarak çalışmıştı. Bu beklenmedik haber, önemini yitirene kadar haftalarca başkentte dolaşmıştı.¹¹

Bu hikayenin gerçekliğine ilişkin henüz bir malumatımız yok. Dönemin birinci dereceden Osmanlı kronikleri ve valide sultanları

.....

II „Et e contra, sultan Ahmet hate einen sohn, Soliman, welcher mit einer sultanin in haimblicher lieb einen sohn gehabt. Disen hat die alte valide alß großmuetter alsobaldt all’incognito auf ein orth geben, unbekhandter weiß etwaß erwachsen lassen und hernach an dem Schwarzen Meer in einen garten und seraglio zu ein bossanschi gemacht. Sein rechter nahm war Mustaffa, man hat ihn aber Usuff genendt. Weder er, weder andere wusten nichts darumb, allein die alte valide und der ostaggi oder oberst bossanschi in selben garten. Wie nun diser Mustaffa zu etwaß jahren khommen, hat ihme der ostaggi einmahl endeckht, wer er sey, worüber er sich nach einer zeit aufgemacht und mit gelegenheit eines alexandrinischen schiffs in Gran Cayro gefahren, alwo ein Mor und eunuch, so vorhero hier in serraglio gedient. Disen gab er sich zu erkennen, wie daß er von der ottomanischen lini, dessen die [230r] alte valide guette wissenschaftt. Der Mor avisirt es der alten valide, welche sich hierüber berathschlaget und dem Moren geschriben, er solle sehen, daß er ihme in höchster gehaimbe hieherschickhe. Wie ich höre, solle diser Mustaffa mit weibern (dan die türckhische weiber gehen ganz verschlayrt) unbekandt albereith hiereingelangt sein und an einem orth verborgen ligen. Nichts destoweniger ist es in serraglio offenbar, man last allenthalben in secreto nachfragen und verhaist grosse praesent. Der jungen valide schneider, ein Griech, hat den Panioti diß entdeckht und alßbald 1.000 tl. aufzuzehlen versprochen, wan er sagen würde, wo diser Mustaffa sey. Ob dises wahr oder bloß ein concept, den sultan und sein muetter hierdurch in der forcht zu halten, damit sie wider die alte valide und den vesier nicht so vil ardire brauchten, wirdt mitler zeit an tag khommen. Die capi und agalarn von janitscharn lassen ihnen ihren kayser nunmehr etwaß belieben, werden nicht consentiren, wan man villeicht wider ihme waß praejudicierliches spinen wolte.” Simon Reniger – III. Ferdinand’a, HHStA Staatenabt. Türkei I. Kt. 122. Konv. 1 229-233r. İstanbul, 10. 05. 1650.

hayatlarını araştıran son monografiler de bu konuyu ele almamaktadır. O dönemde kuvvetli merkezi güç, imparatorlukların egemenliğinin garantisiydi. Sultan İbrahim'in ölümünden sonra başkentte ve sarayda tam bir güvensizlik hakimdi ve bu durum daha sonra imparatorluğun dış bölgelerini de etkiledi. Bilindiği gibi IV. Mehmed, annesi Sultan Hatice Turhan'ın etkisi altında kaldığı çocukluk dönemini haremde geçirdi. Tahtın varislerinin III. Mehmed (1595-1603) dönemine kadar devlet idaresi sanatını sancakbeyi olarak öğrenmeleri adettendi ve öncelikle lalaların etkisi altındaydılar.¹²

Haremde büyümenin ise ciddi bir sonucu vardı: haremın merkezine ve iç işlerine bağlı olan genç hükümdar, bağımsız, serbest ve otoriteli bir birey olarak hareket edemiyordu. Olumlu tarafı ise küçük padişah ile annesi arasındaki iyi ilişki uzun süre devam etmiş olmasıdır. Bu gerçek, Reniger'in raporlarında birkaç kez tekrarlanır. İlkbahar ve yaz aylarında padişah ve annesi, bir sahil bahçesinde veya Davud Paşa'nın mezrasında bir tatil evinde vakit geçirirdi. Bu gezilerin ve sarayların dışında vakit geçirmelerinin hedefi bir süre sonra avlanmaya dönüştü. Bilindiği gibi IV. Mehmed'e Avcı sıfatı eklenmiştir. Annesi daha sonra av gezilerinde ona eşlik etti, ancak 1661'den itibaren bu yakın ilişkinin yoğunluğu azaldı ve padişah anne etkisinden kurtulmak istedi.¹³

Saray ortamı IV. Mehmed'in saltanat hazırlıklarında otomatik olarak dezavantajlı da sayılamazdı. Ancak, 17. yüzyılın ortaları gibi yoğun siyasi bir ortamda haremın etkisinden zararlı çıktı. Osmanlı liderlik çevrelerinden herhangi bir validenin desteğini kazanabilseydi bu kendisinin iç saflara girmesine veya iktidarı elinde tutmasına imkan sağlayabilirdi. Haremde, mevcut padişahın annesinin idare ettiği bir iç güç-organizasyon yapısı vardı. Aslında iki valide Mahpeyker Kösem ve Hatice Turhan arasındaki rekabet, Sultan İbrahim'in tahttan indirilip idam edilmesiyle başlamıştı. Geleneğe göre haremın idaresi tahttaki küçük padişahın annesi tarafından alınmalıydı, ve ölen padişahın annesi eski saraya taşınmalıydı.¹⁴ Bu "Eski Saray" şimdi

.....

¹² Feridun M. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazâsı*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989) s. 26-42.

¹³ Akyıldız, *Haremın Padişahı*, s. 391.

¹⁴ Thys-Şenocak, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Kadın Baniler*, s. 43.

artık kaybolmuştur, Süleymaniye Camii ile Bayezid Camii arasındaki geniş bir bahçe içindeydi, 19. yüzyılın başlarındaki haritaları bile bu sarayın yerini göstermekteydi.¹⁵ Padişah o sırada 7 yaşında bile değildi ve annesi ancak 21 yaşında olabiliyordu. Böylece, yaşlı Mahpeyker Kösem, başlangıçta, onlarca yıllık siyasi deneyimini ona karşı doğrulamayı başardı.

Simon Reniger'in mükemmel bir şekilde algıladığı gibi, Mahpeyker Kösem öncelikle yeniçeri ağaları ile temas kurdu. Hatice Turhan yaşlı validenin düşmanlarından yani sarayın iç adamları, hadımlar, Uzun Süleyman, Reyhan ve İsmail Ağalardan destek bulmaya çalışabiliyordu.

Mahpeyker Kösem'in sarayda güvenebildiği kişiler yeniçeri birliklerinin ağaları, yani ocak ağalarıydı. Reniger onların çok etkili olduğunu belirtse de resmen görevinden emekli olanlar hariç hiçbirinden asla isimleriyle bahsetmedi. Yeniçerilerin ağasının lakabının Kara Çavuş olduğunu belirtmişti. Ondan sonraki en etkili şahıs ise ona göre yeniçerilerinin kethüdası olan Mustafa ağaydı.¹⁶

17. yüzyılın ortalarında İstanbul'da isyanlar oldukça yaygındı. Rycout bu isyanların sebebinin esas olarak Bektaş ağa'nın Belgrad'da 300.000 tane kalitesiz para darb etmesi, yani malzemenin üçte ikisinin çinko ve sadece üçte birinin gümüş olmasında kaynakladığını iddia etmekteydi. Payitaht nüfusu Şeyhülislam Karacelebizâde Abdülaziz Efendi'yi müdafî kılarak, olayı padişaha şikayet etmesini istedi. Saray iç adamları da bu durumdan faydalanarak nüfuz sahibi Bektaş ağa ve yeniçerilere karşı harekete geçme fırsatı gördüler.¹⁷

Reniger 2 Eylül 1650'de imperator III. Ferdinand'a yazdığı raporunda bu meseleye dair vurguyu kısmen başka bir yere koydu. Ona

.....

15 Plan von Constantinopel und seinen Vorstädten diesseits und jenseits des Bosphorus nach den geometrischen Aufnahmen in den Jahren 1776 und 1786 mit Zusätzen von Barbié du Bocage, der Angabe der Stadtviertel (Mahalle) und den neuesten Veränderungen bis zum J.[ahr] 1831. In: Joseph von Hammer-Purgstall, *Geschichte des Osmanischen Reiches, größtentheils von bisher unbenützten Handschriften und Archiven*. Zweite verbesserte Ausgabe. III. (Pest: C. A. Hartleben 1835). (cilt sonundaki ek).

16 Derin, *Abdurrahman Abdi Paşa*. s. 38.; Ricaut, *The Present State*, s. 22.

17 Afyoncu, *Muhteşem Valide*, s. 160.

göre başlangıç noktası yeniçeriler tarafından desteklenmeyen Siyavus Paşa'nın sadrazamlık makamına geçirilmesi (21 Ağustos 1651).¹⁸

Osmanlı kaynakları da aynı şeyi söylüyor. Siyavus'un sadrazamlıkta iktidar sahibi olmasına en çok harem ağası Uzun Süleyman yardımcı oldu. Göreve geldikten kısa bir süre sonra kendisine karşı da bir isyan çıkmış, evi saldırıya uğramış saraya kaçmıştır. Padişah, emrini yerine getirmeyen ve harekete geçen yeniçerilerinin subaylarını çağırmıştı. Sarayda, yeniçerilere karşı muhafazaya hazırlandılar ve Hz. Muhammed'in sancağı altına tüm müminler toplandı. Âsitâne sipahileri, bostancıbaşı ve içoğlan çavuşları, saraylarda görev yapan diğerleri ile birlikte önemli bir ordu oluşturdular.¹⁹ Eski müftü Karaçelebizâde Abdülaziz, yeniçerilerle birlikteyken, yerine yeni şeyhülislam Esâdefendizâde Ebu Said Mehmed getirildi ve mukaddes bayrağın altında toplanmayan herkesin lanetleneceğini duyuran bir fetva çıkardı. Sadakatli olmayanlar kâfir olarak ilan edildi ve onlar suçsuz infaz edilebilirdi.²⁰ (Rycaut, yeniçerilerin şehirde gezdiğini ve herkese karşı

.....
18 Simon Reniger III. İmparator Ferdinand'a İstanbul, 2. Eylül 1651. ÖStA, HHStA Staatenabteilungen Türkei I. Kt. 124. Konv. 1. fol. 86r-87v.

19 Afyoncu, *Muhteşem Valide*, s. 166-167.; Kumrular, *Kösem Sultan*, s. 293.

20 „Der Siaus bassa ist nicht mit willen der janitscharn zum groß vesierath kommen, und weillen er in disen posto sowoll gegen ihnen alß andern ein absonderliche hoffarth und gravitet fingirt, haben sie ihn per forza amovieren wollen. Den 1. diß suchte ihn der janitscharn aga haimb, den er aber mit so schlechten accoglienzen tractiert, daß ermelter janitschar aga in herausß gehen durch seine leuth sagen lassen, er, Siaus bassa, solle nicht so stolz sein. Eben selbigen abendt haben die janitscharn in der nacht deß vesirs hauß überfallen, etwas ruiniert und ihme den rest zu geben vermaint, hat sich aber durch ein andern außgang in daß serraglio salviert. Der sultan citierte alßbald die oggiack agalarn, aber keiner kommen. Die janitscharn lieffen hauffenweiß zusamben und stunden in armis. In den serraglio steckhte man deß Mahometh fendl auß und liesse allerseits [86v] außrueffen, der ein rechter Türckh, Gott und sein propheten liebt und deß sultans sclaf, zu disen heilligen fendl erscheinen solle. Alles lieffe hauffenweiß zue, der kein gewöhr gehabt, nahme ein brigel. Armb und reich, alt und iung, wainten und heillete. Vor dem fendl ist neben den saphy, bassanschi, itschoglan ciausen, capuschy und andern seraglisten, so alle in armis, waren gleich ein mechtig volckh worden.

Der alte muffti wahr bey den janitscharn, in serraglio machte man ein andern, welcher den janitscharn fete fage schickht, der nicht zu disen fendl kombt und

saldırgan davrandığını, İstanbul nüfusunun memnun kalmadığını ve Sarayın yanında olduğunu belirtiyor.)²¹

Söz konusu lanetin öznesi olan yeniçerileri eşlerinden ayırdılar. Yeniçerilerle yapılan bu mücadelede ölenin kutsal sayılacağı (yani cennete gideceği) ilan edilmişti. Yeniçeriler, hareketlerinin anlamsız olduğunu ve hayatlarını kurtarmak için liderlerini terk etmeleri gerektiğini fark ettiler. Sonra onların liderleri (kihâja bey, yeniçeri ağası, Bektaş ağa) de af diledi.

Rycaut'a göre bu harekette yaşlı valide de yeniçerileri destekledi, çünkü yeni Sadrazam olarak Siyavus'u istememelerini kabul ediyordu.²² İsyanın olduğu gece, yaşlı valide (Kösem), haremdeki 20 kadını, bostancıbaşı ve birkaç hadımla birlikte küçük padişahı öldürmeye karar verdi. (Rycaut'a göre yaşlı valide Bektaş'a genç validenin bu hareketin arkasında olduğunu ve oğlu Sultan IV. Mehmed'in kendi iktidarlarının muhafazası için tahtan indirilmesi gerektiğini söyledi.)²³

.....

darwider thuet, excommuniciert, verdambt, kein Türckh und von der zahl der glaubigen außgeschlossen soll sein. Zwischen ihren weibern und ihnen solle ipso facto divortium sein, der ein auß ihnen niderhauet, ist heillig und der von ihnen nidergehaut wirdt, ebenmeßig heillig und ein marterer. Wie diß die janitscharn, sonderlich die eltern, gehöret, sagten sie gleich untereinander: „Liebe brüder, solten wir wegen drei person unsern glauben lassen, vermaledeuet seyen?“ Vill mehr sie lieffen einhellig auch zum fendl und liessen die drei oggiackh agalarn allein. Der kehaia beg verkroche sich, der janitscharn aga und Petass aga [87r] fiellen deme so daß fetefage bracht zu fuessen, batten mit wainendten augen umb perdon.

In serraglio hat selbige nacht die alte valide mit 20 sclafin, mit dem bossanschi bassa und etlichen eunuchen dem sultan überfahlen und erwirgen wollen, aber gleichsamb in procinctu von ein andern eunuchen verrathen, mit langen messern erdapt und umbgebracht worden. Sie zwar in vier stückhen zerhaut und in die Mosquee Sultan Ahmeth, ihren herrn, begraben.” Simon Reniger III. Ferdinand'a, İstanbul, 02. 09. 1651, ÖStA, HHStA Wien, Staatenabteilungen, Türkei I, Kt. 124, Konv. 1, fol. 86r-87v.

²¹ Rycaut, *The Present State*, s. 23.

²² Rycaut, *The Present State*, s. 24.

²³ Rycaut, *The Present State*, s. 24.

Osmanlı kaynakları bu hikayeye biraz daha ayrıntı ekler: IV. Sultan Mehmed'i Helvacıbaşı Üveys'in yardımıyla küçük padişahı zehirip ardından Saliha Dilaşub harem cariyesinin oğlu Süleyman'ı tahta oturtmak istediler. (Aşırı dramatize edilmiş bir metinde Rycat, yeniçerilerin yargılanmasını, planlanan cinayet haberlerinin saraya yayılmasını, Padişahın, başhadım Süleyman'a kendi hayatının kurtarmak için yalvarmalarını uzun uzun anlattı: "Lala, lala, kurtar beni!" (İlginç olan, "Lala, lala kurtar beni" aslen İngilizce yazılan metinde de Türkçedir.)²⁴ Bir başka rivayete göre, Kösem'in harem hanımlarından Melek IV. Mehmet öldürme planını ihanet etmiş, sonucunda haremağası Uzun Süleyman (Reniger'e göre) Kösem'i uzun bir bıçakla öldürüp dörde bölmüştür. (Rycat Mahpeyker Kösem'in ölümünü tamamen farklı bir şekilde anlatır ve Topkapı Sarayı'nda mevcut olan camii içindeki perde ipini boğdurmak için kullanıldığını söyler.)²⁵ Bindirdiği gibi Sultan Ahmed camisine defnedilmiştir.

Cinayetin ardından kadrolarının temizlenmesi ve gerekli personel değişimi yapıldı. İsyancıların safında yer alan Karaçelebizade Abdülaziz'in Şeyhülislam'ı kalıcı olarak görevinden alındı. Güç, Sadrazam Siyavus Paşa elinde yoğunlaşan Saraya'ya geri aktarıldı,²⁶ ama sadece kısa bir süre için, çünkü kısa süre sonra o da itibarından azledildi.

.....

²⁴ Rycat, *The Present State*, s. 27.

²⁵ Afyoncu, *Muhteşem Valide*, 162-165.; Kumrular, *Kösem Sultan.*, 281-288.

²⁶ Simon Reniger III. Ferdinand'a, İstanbul, 02. 09. 1651. ÖStA, HHStA Staate-nabteilungen Türkei I. Kt. 124. Konv. 1. fol. 86r-87v.; Caroline Finkel, *Osman's Dream. A Story of the Ottoman Empire 1300-1923*. (London: John Murray, 2005) s. 240-243.